

Sieksnis literatūrai matuoti. Laudacija Jūratei Sprindytei

A Fathom to Measure Literature.
Laudation to Jūratė Sprindytė

GINTARĖ BERNOTIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/050fgn67>

gintare.bernotiene@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-4706-3987>

Tryliktąją Vytauto Kubiliaus premijos laureate 11 ekspertų komisija šįmet vienasbalsiai išrinko Jūratę Sprindytę, kritikos ir literatūrologijos klasikę, kaip ir jos mokytojas bei lėmėjas Kubilius. Recenzijas publikuojanti jau daugiau nei 50 metų, nuo pirmo kurso, atsiminimuose apie Kubilių Sprindytė rašė, jog save mato kaip „kritikę iš prigimties“, ir tik ryžtingai orientuota Kubiliaus visapusiškai atsiskleidė mokslininkės amplua. Jos knygų pavadinimai (*Kritikos akvarelės* (1980), *Lyrizmas lietuvių prozoje: stiliaus aspektas* (1989), *Lietuvių apysaka* (1996), *Prozos būsenos 1988–2005* (2006)) brėžia išgaubtą trajektoriją, kuria laisvai ir kūrybiškai judėjo jos mintis – nuo eskizų, konceptualaus lyrizmo lietuvių kultūroje pagrindimo per prozos dirvonus (divanus) ir smulkiosios prozos kilimėlius, įsižiūrėjus į prozos poetiškumą. Jūratė į kritiką ėjo juntamai palaikydama savąją rašytojų kartą, išnaudodama šansą per jų kūrybą, kiek įmanu labiau nutolusią nuo tarybinio melo, svarstyti žmogiškosios esmės klausimus ir literatūroje ieškoti estetinių kriterijų bei jos siūlomų išeičių egzistencijai, tikram gyvenimui. Nuo metodologijų džipais išvažinėtų literatūrologijos vieškelių ji pasuko į laisvesnę prozos būsenų diagnostiką.

Received: 02/12/2024. **Accepted:** 05/12/2024.

Copyright © 2024 Gintarė Bernotienė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Pati projektavo vėlyviausios monografijos tarpiškumą, apsisprendimą nuo mokslo labiau gręžtis į aktualiąją, greitai reaguojančią kritiką, šį posūkį grindė Donato Saukos perspėjimu – kad „neužmuštum kūrinio gyvybės, prie jo reikia eiti su nuliniu mokslo laipsniu“ (Sprindytė 2006. *Prozos būsenos 1988–2005*, 16). Vis dėlto nereikėtų apsigauti – ši laisvo kritimo kilpa liudijo aukštąjį pilotažą, ant darbo stalo pabuvojus bent 150-čiai mokslo straipsnių, įvadų antologijoms ir panašios akademikės trenožo reikalaujančios „smulkmės“.

Kubilius buvo neordinarinis kritikas dėl visokeriopo angažuotumo ir milžiniškos darbų aprėpties – nuo literatūros istorijos parašymo iki rūpesčio valstybės funkcionavimu; nesupainiojami yra jo sakiniai, kuriuos atskiri iš klausos, – tiek ten literatūros reiškinius nusakančio dinamizmo. Jūratės stilistika kinetinę potencialą išspinduliuoja būdvardžių irrieveiksmių grandimis, papliūpomis, tačiau kiek jose vertinimo pjūvių, nukreiptų charakterizuoti stilių: „Dabar gausu tekstų, teigiančių formos žaismę, šmaikščių, paviršutiniškų, neformalių; eskiziškų, aranžuotų, fragmentiškų, antižanrinių, atsainių“ (Sprindytė 2006, 161). Daugiau nei tik rašymo stilistika dvelkia sakinio nuotrūpa „valdingai koreguoja“ – tokią ją pirmąkart iš šalies mačiau instituto naujametiniame vakarėlyje: apsupta būrio klausytojų, kažką jiems pasakojanti, tačiau tame buvo justi pagarba ir tam tikras atstumas, sakyčiau, kurtuazinio etiketo efektas. Su Kubiliaus kvalifikacijomis susisiečia jos pačios gebėjimai, išryškinti atsiminimų tekste apie Kubilių: „panoramiškai mato..“, „pastebi esmingus dalykus“, „sistemiškai suvokia literatūros procesą“ – šitai kartojome kaip argumentus per šį premijos skyrimo posėdį.

Laureatystės proga ir laudacijos dėlei susinešiau visas Jūratės monografijas. Užuoat bėgliai skaičiusi, ėmiau išsirašinėti. Nemaža iš *Būsenų*, bet ir iš *Lyrizmo*. Kolektyvinei monografijai, kurią netrukus išleis Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Šiuolaikinės literatūros skyrius, Jūratė parašė straipsnį „Tautinis genas vėlyvojo sovietmečio prozoje: istorinės tiesos trupiniai“, jame teigė, jog „[L]ietuvių novelė ir apysaka, o ne romanas sovietmečiu natūraliau atliepė nacionalinės tradicijos esmę ir adekvačiau atspindėjo patirtas traumas. Etnosas kaip nepakartojamas substratas maitino mažąją prozą kelis dešimtmečius“. Ne mažiau už analitiką įstrigo jos apibendrinimas: „Pokyčiai eina per žmogaus kuprą, sąžinę, psichiką.“ Galbūt dėl to išėjus Marcelijaus Martinaičio *Mes gyvenome. Biografiniai užrašai* ji išsyk atpažino egzistencinę šio paliudijimo svarbą, o atsisveikinimo kalboje su Juozu Apučiu citavo jo „Keleivio noveles“: „Negalėdami ilgam būti prisirišę prie vieno daikto, vienos tiesos, mes esame moraliniai,

dvasiniai ungueriai, todėl nebegalime išgyventi nei didelių tragedijų, nei didelio džiaugsmo.“ Tačiau atsimeņu ir jos sakinių: neturėk neelastingų nuomonių.

Kartu su Jūrate parengėm 18 žurnalo *Colloquia* numerių, buvom arti lyg Rodenas ir Rilke, tik be dramų. Iš to laiko turiu daug žmogiškų, dalykinių, netgi pilietinio nepaklusimo pamokų, tada atkreipiau dėmesį, jog purslas ant krapo galvos turi prioritetą prieš intelektualinius užsiėmimus.

Tragikomiškai iškalbingas man yra Jūratės pasakojimas Loretai Jakonytei, kad nuo raginimo stoti partijon ji atsiginė tik Juozui Stepšui labai įtakingamai įrodinėdama, jog negali, nes yra labai susidomėjusi egzistencializmu... Egzistencializmas atsigirdo, kai institute sveikinome ją 70-mečio proga, o ji giedrai deklamavo Rilke: „Kartą, / viskas tik kartą. / Kartą ir baigta. Ir mes / tiktai kartą. Ir niekad. / Bet tas būti tik kartą, jei net tik kartą, / žemiškai būti neišvengiama, regis.“

Sprogus literatūrologų Visatai, kaip ji rašė apie Kubiliaus žūtį, ilgainiui literatūros vertinimus įpratome tikrintis Alfonso Nykos–Niliūno ir Jūratės Sprindytės analuose. It Vaižgantas deimančiukais Jūratė suinteresuota literatūros kalibru, naujais tyrimais ir tyrėjais, yra draugiška ir palanki jauniems kolegoms, nesyk gelbėjusi „eilinį Rajeną“. Nevengia pajėgių varžovų, galbūt todėl nuolat progresuoja. Požiūrį į mūsų profesiją lydintį chronišką persidirbimą ji koreguoja pavyzdžiu, koks turėtų būti kultūros ir natūros santykis, – 50 ir 50. Dirba žemės darbus. Kasdien verda pietus – tai jai buvo svarbu pasakyti ir apie Eleną Baliutytę per jos habilitacijos procedūrą.

Autentiško žvilgsnio vertintoja, detalės, grafikos, kameriškumo mėgėja, antipompastiška kasdienos už-rašytoja laiškuose. Vėl gręžiantis į atsiminimus, genezę – dėmesinga literatūros naujienų sekėja iš po tėvų svetainės stalo, Sprindžių dukra, tapusi tuo sieksniu, kuriuo šiandien gali būti matuojama literatūra ir jos kritika. 0,01 flobero jau visai kitos operos gaida, o šį gyrių noriu užbaigti nuoširdžiai, pasidžiaugdama, kad literatūros, dinastiniai ir bičiuliški papūgėlių ryšiai tveria ilgai!